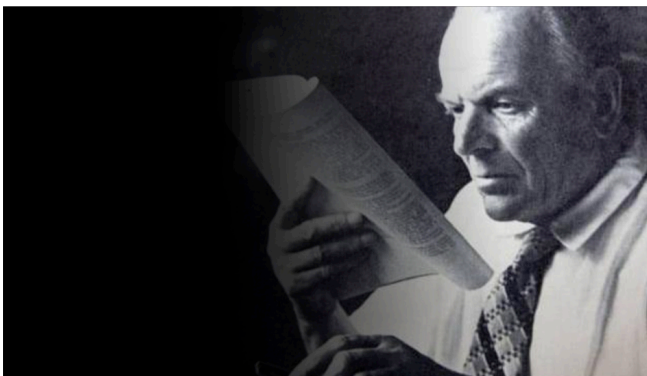
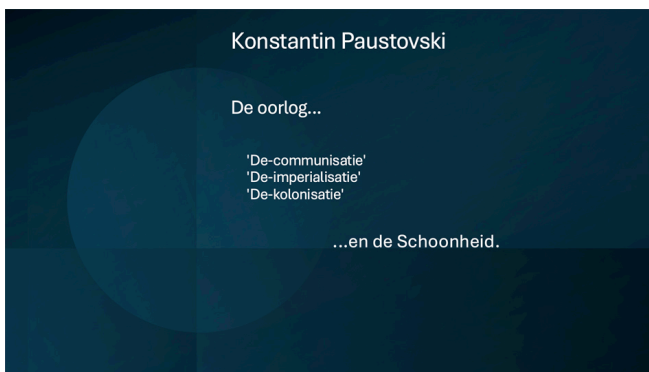

Michiel DRIEBERGEN: *Odessa, Paustovski en de Odessieten, toen en nu.*

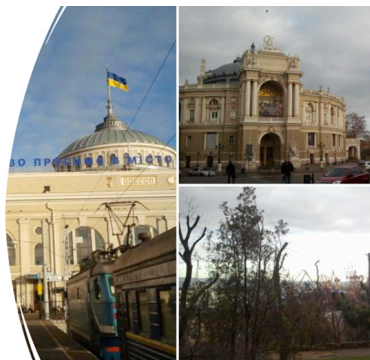
Ik heb in mijn leven vaak handelend op moeten treden. Daardoor raakte ik steeds weer in een heel nieuwe situatie verzeild, nam mijn leven een heel andere loop en kreeg het heel verschillende, soms grillige wendingen. Dit handelend optreden kwam voort uit het hartstochtelijk verlangen me intens in het leven te verdiepen en het als door een vergrootglas van heel dichtbij te bekijken en tegelijkertijd uit de neiging om mijn bestaan met mijn fantasie veel dichtelijker te maken dan het was. Onwillekeurig gaf ik het leven wat meer licht en kleur. Dit verlangen om het leven als door een vergrootglas te bekijken, overviel mij in Odessa heel sterk, iets wat beslist te maken had met het rondzwalken in de haven en met de ongestoorde uren die ik doorbracht aan het strand.

Ik heb die verschrikkelijke jaren met veel van mijn leeftijdsgenoten als een periode van ijzersterke hoop beleefd en vastgelegd.

Deze hoop was altijd en overal aanwezig, drong je bewustzijn binnen als een streep zonlicht door de zware wolken van de winterse lucht boven Odessa. Ergens op de binnenplaats schitterde een stijfbevoren melde-stengel, ziltig van de vrieskou, plotseling op de een of andere manier in een warm licht en uit deze schittering sprak reeds de nadering van de stralende lente.

Aldus Konstantin Paustovski in *De tijd van de grote verwachtingen*.

Welkom in
Odessa

Als de trein het kopstation binnenrolt, heffen een paar passagiers spontaan een lied aan. ademt grandeur, vergeleken met de modder van westelijk Oekraïne, vergeleken met de steppen en de kolchozen van het voormalige Sovjet-oosten. ‘Welkom in de stad van de helden’, staat geschreven op het dak van het witte stationsgebouw dat blinkt in de zon. Oude dames proberen met schelle stem het geluid van de rolkoffers te overschreeuwen, om hun kimnata, appartement aan de zee, te huur aan te bieden. In de stationshal wachten mannen met snorren en Kozakkenmutsen op hun trein, proberen zigeuners centen af te troggelen van sjeike dames met bontjassen en glimmend gelakte tasjes. Op het stationsplein onderhandelen haveloze boeren over de ritprijs naar hun godvergeten deltadorp. De taxichauffeur, een gewezen zeeman, zeilt me in zijn Wolga langs gouverneurspaleizen, een synagoge, de oosters ogende filharmonie en het protserige operatheater met de beeltenis van Poesjkin en Gogol. Op de Primorski, de flaneerboulevard van de stad, scheppen gemeentewerkers met moeite de sneeuw van de klinkers. De dromerige belletjes van het neoklassieke stadhuis klinken elk uur. Een zanger begeleidt zijn Odessitisch bargoens met een elektrisch versterkte gitaar. Kinderen houden angstvallig de teugels in handen van de pony’s waar ze door hun ouders op zijn gezet. Piepjonge matrozen marcheren in eendenpas voorbij, de uniformjas voorzien van blinkende knopen en geborduurde ankertjes. De tweehonderd treden van de machtige Potemkin-trappen leiden naar de haven, daar diep beneden, waar het altijd stampt, schuurt en ratelt.

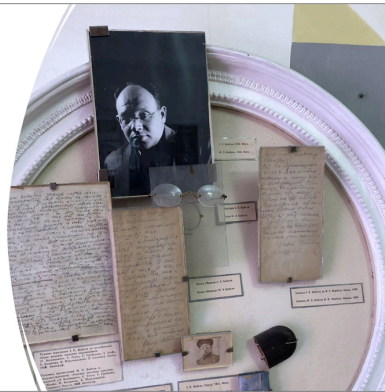
Dit schreef ik in 2014. Altijd? Niet altijd... Soms kan het in de haven gewoon ophouden met stampen, schuren en ratelen. Dat hebben we in Odessa gezien. Toen, in Paustovski’s tijd van de grote oorlog, en nu, in onze tijd van de grote oorlog.

Hoe dan ook, het was om de schrijvers, Paustovski en Babel, dat ik Oekraïne voor het eerst bezocht. In Odessa -- het moet de zomer van 2004 zijn geweest -- deelde ik in het allergeedkoopste hotel een appartement met een stel Roemenen. Zij schuimden rond op straat met gedrogeerde apen op hun arm, waarmee Franse, Amerikaanse en Italiaanse cruise-toeristen tegen betaling op de foto gingen. 's Nachts, terwijl vanaf de centrale Deribasovskaja geluiden van zomervertief klonken, krijsten de dieren in de naastgelegen slaapkamer smartelijk. In de badkamer hing een ondraaglijke stank.

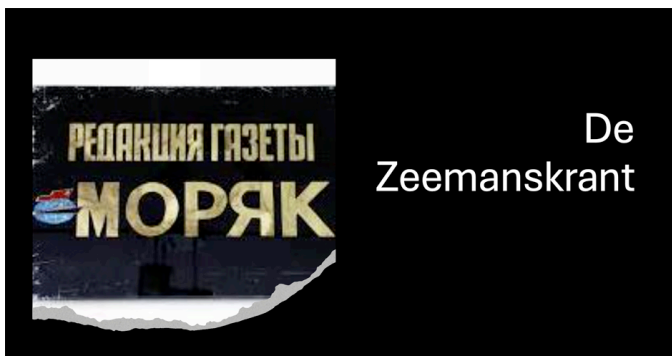
Overdag meed ik het overvolle strand; ik ging op zoek naar poëzie. De manuscripten van de Russische poëet Poesjkin in het Poesjkin-museum, met diens kriebelige handschrift en tekeningetjes in de kantlijn, zeiden me niet zo veel. Liever wandelde ik door de Zwarte Zeestraat, waar de acacia's bloeiden alsof Konstantin Paustovski er nog woonde, een eeuw geleden. In het Literatuurmuseum, gevestigd in een schitterend negentiende-eeuws stadspaleis, ontstak de zaaldame speciaal voor mij het licht. Als ik haar 50 grivna gaf mocht ik het brilletje van Isaak Babel op de foto zetten.

Het Brilletje van Babel

Oekraïne trok mij als literatuurliehebber. Mijn aandacht ging niet uit naar de Russische literatuur in z'n algemeen. Zeker, ik heb op mijn twintigste ook Tolstoj en Dostojevski verslonden, maar 'eigen' werd het me niet. Poesjkin zei me al helemaal weinig — ik heb de vertalingen van Boland toch echt geprobeerd. Voor mij werd de zogeheten 'Russische literatuur' alleen interessant als die raakte aan m'n eigen reiservaringen, en ik was vooral gefocust op het (voormalig multinationale) hart van Europa, niet zozeer dat eindeloze, in mijn indruk 'eenvormige' Rusland. Het Moldavanka van Babel was er nog! Het kantoor van zeemanskrant *Morjak* kun je gewoon opzoeken — net als hotel Londonskaya, waar je gewoon nog kunt verblijven.

Graag spreek ik u dan ook toe als liefhebber, of, meer nog, als verslaggever. Want dat ben ik inmiddels. Verslaggever in Odesa, in Oekraïne. Nee, ik ben geen groot literatuurkenner. Ook ben ik geen historicus. Ik ben een journalist, een correspondent, die zich graag laat inspireren door schrijvers — en Paustovski is een van mijn inspiratiebronnen. Zoals hij waarnam, met liefde, met oog voor details, zou ik graag ook willen waarnemen. Zoals hij schreef, zou ik ook graag willen schrijven. Zoals hij de mens centraal zette in zijn verhalen, zou ik dat ook willen doen. Ja, Paustovski was literair schrijver, maar toch ook een echte verslaggever. Die geschiedenis schreef met de reportage.

In Odessa was hij verslaggever op de redactie van de *Morjak*, de zeemanskrant die hij zo mooi tot leven wekt.

Paustovski schrijft over de chef-redacteur, Ivanov..... *een man met een vodderige zeemanspet, in een verstelde cavaleriejas en met blote voeten in houten klompen — die voortdurend met de meest vage plannen rondliep. Die plannen voerde hij soms uit bij de Morjak, soms met succes, maar meestal liepen ze op een hoop heibel uit. Hij stelde voor om in de kop, waar bij alle kranten de leus 'Proletariërs aller landen, verenigt u!' Een andere tekst te drukken, afgestemd op de zeevaart: 'Proletariërs aller zeeën, verenigt u! In de kop van de krant stond de Vorontsov-vuurtoren afgebeeld die vier lichtbundels uitzond. De tekst werd in die talen op de lichtbundels afgedrukt: in Engels, Russisch, Frans en Duits.*

Maar dit nummer was het eerste en het laatste met die leus. Ivanov werd bij het gouvernementscomite op het matje geroepen. Onnatuurlijk bleek (en daarom ook heel knap) kwam hij er vandaan en gebod ons stotterend het prachtige cliché met de maritieme leus onmiddellijk te vernietigen en opnieuw te drukken met de juiste kreet.

2014

In 2004 was voor mij verslaggever worden in Odessa een verre droom. In 2014 was die droom realiteit geworden. Het was een gok. Ik zegde m'n vast baan bij de NCRV Radio 1 op en trok naar Polen, omdat daar de geschiedenis grote stappen zette. In dezelfde maand brak in Kyiv de Majdanrevolutie uit — net als in 1920, waarover Paustovski in *De tijd van de grote verwachtingen* schrijft, volgde er ook nu een oorlog op een bloedig verlopen revolutie. De Majdan in Kyiv begon als een studentenprotest tegen corruptie, tegen de oligarchie, het politiek-economische systeem waarmee Rusland het land kon blijven bespelen. De strijd tegen Janoekovitsj werd een oorlog tegen Poetin.

Dat het beeld van Lenin om ging, in Kyiv, leek aanvankelijk ietwat potsierlijk. Maar de Russen schermten juist met nostalgie voor het Sovjetverleden om het oosten van Oekraïne los te weken. Het werd ook een identiteitskwesitie. Van de weeromstuit begon er in Oekraïne een proces van 'de-communisatie'; deze 'Leninopad' zou tot in 2016 doorgaan. Inmiddels zijn alle standbeelden van Lenin uit het land verdwenen.

De-communisatie (Leninopad)

In mijn verslagen probeerde ik stevast de schrijvers te eren. Tien jaar geleden schreef ik in VrijNederland over hoe de Odessieten, nadat de oorlog uitbrak, moesten kiezen tussen loyaliteit aan Rusland of Oekraïne -- en hoe ze voor Oekraïne kozen. *Ook hier is het oorlog*, citeerde ik Paustovski, *in deze stad die opzettelijk gemaakt lijkt voor een bedrijvig en gelukkig leven, gemaakt voor zeelui, tuinders, wijnboeren, kunstenaars, voor kinderen en verliefden, voor een zorgeloze jeugd, een vruchtbare rijping en een oude dag die op een heldere septemberdag lijkt.*

M'n verhaal in Vrij Nederland had de titel *Odessa moest kiezen*. De Majdanrevolutie ging aanvankelijk grotendeels aan Odesa voorbij. Er was een handjevol intellectuelen, zoals een schaker, Mikhail Golubev, Oekraïens kampioen schaken in 1996, en een kranige zeeman, Vitaliy Oplatsjko, toen al tegen de tachtig jaar oud, die bij het standbeeld van Poesjkin een Oekraïense vlag vasthielden. Waarom ze dat bij Poesjkin deden? Omdat Poesjkin over Europa schreef:

Zo schreef hij hier het grootste deel van zijn beroemdste werk, *Jevgeni Onegin*, een roman in verzen. *Ik woonde toen in Odessa, waar de lucht altijd helder is, en vrij. Waar men handelt, waar het bruist, waar de menigte is. Men de zeilen zet, voor ver en dichtbij. Waar elk zintuig Europa ademt.*

Op deze twee 'Europeanen' in Odesa, de oude zeeman en de schaker, kom ik straks terug. Een van hen, de schaker, Mikhail Golobev, liep in maart van dat jaar mee met een enorme mars uit protest van de annexatie van de Krim. Oplatsjko niet, want hij houdt niet van grote massa's en was al niet de jongste.

Spanningen

Toen de opstandelingen in Kyiv eind februari 2014 president Janoekovitsj van zijn troon verdreven, zette een handvol Odessieten tenten op 'Koelikovo Polje', een groot plein nabij het treinstation. Zij riepen leuzen tegen de nieuwe regering die zij als 'fascistisch' bestempelden. Toen Rusland in maart de Krim annexeerde, was het of Odessa wakker schrok. Duizenden inwoners mee aan een massale mars door het stadscentrum, en droegen een reusachtige Oekraïense vlag met zich mee.

Een volgende 'eenheidsmars' op 2 mei van zo'n vijftienhonderd voetbalfans en pro-Oekraïense demonstranten, liep uit op een gewelddadige clash met pro-Russische betogers. Eerst viel er een dode in het stadscentrum, toen trokken de pro-Oekraïense demonstranten op naar Koelikovo Polje om de tenten van de pro-Russische betogers in brand te steken. Een deel van hen vluchtte het vakbondsgebouw in, waarbij kogels en molotovcocktails over en weer vlogen. De politie bleef opvallend afwezig, en toen het gebouw in lichterlaaie stond kon de brandweer niet naderbij komen. Zij die het vege lijf probeerden te redden door uit het raam te springen, werden soms geholpen, soms alsnog in elkaar geslagen.

En toen was het stil in Odessa. De Oekraïense vlag wapperde wat plichtmatig op overheidsgebouwen. De zwart-oranje Sovjetkleuren van de pro-Russische demonstranten waren verdwenen. Zwart-witte rouwlinten wiegden aan de kale boomtakjes voor het vakbondsgebouw. Op een bord hangen foto's van de tweeënveertig mensen die hier levend werden verbrand; de meeste gewone Odessieten.

Er kwam een onderzoekscommissie, de resultaten bleven betwist, was het een oprisping van etnisch nationalisme, was het een door de FSB opgepookte rel, was het een mix van allebei...?

Tijd van de Grote Verwachtingen

Trouwens, ook Paustovski schreef over de gruwelijkheden die met 'regime change' gepaard gaan.

Net voor de inneming van de stad, toen de gevechten met de Witten zich al vlak bij Berlislav en Perekop afspeelden, liet de contraspionage van Denikin (de Witten) negen jonge bolsjewieken uit de ondergrondse fusilleren. Eerst werden ze op geraffineerde wijze gefolterd en zelfs de dikhuidige spitsburgers van de stad waren geschokt door deze middeleeuwse methoden. Ik herinner me de verhalen over Ida Krasnotsjokina, een vrouw die een onvoorstelbare en onwankelbare moed aan de dag gelegd had. Op haar hadden de lui van de contraspionage al hun woede afgereageerd.

In dat stuk dat ik toen, in 2014, schreef, 'Odessa moet kiezen', beschreef ik hoe de stad verdeeld was maar dus uiteindelijk voor 'Oekraïne' koos. Aantal strofen.

Bij Tanja Gaidamaika (een vijftiger, oogarts) zelf ging tijdens de Maidanrevolutie een knop om, zoals ze dat uitdrukt, 'toen tien agenten als een idioot insloegen op een student, die weerloos op de grond lag. Zoals Odessa honderd jaar geleden koos voor de wereldrevolutie van het communisme, wil Odessa nu bij de rechtsstaat horen.'

Haar keuze betekent onenigheid in de familie. Tanja's nicht Lena vluchtte afgelopen zomer uit het door oorlog verscheurde Loegansk naar haar familie in Odessa. Ze vond een baan en ze zou graag blijven in Odessa, maar haar echtgenoot, Alexej Olejnik, is voorstander van een afgesplitst Loehansk en keert liever terug zodra de situatie dat toelaat.

Terwijl de meeste Odessieten op straat zwijgen als het graf, laat Olejnik graag het achterste van zijn tong zien. 'Al dat gezwaai met die Oekraïense vlag. Die mensen worden daar of voor betaald, of het is een hype', zegt de voormalige handelaar in vlees in zijn kleine flatje, geïmproviseerd ingericht voor hun twee kleine kinderen.

'Janoekovitsj was corrupt, maar het leven voor gewone werkers als ik was best goed. Nu is onze munt niks meer waard. Ook na de zogenaamde revolutie zijn er nog steeds oligarchen aan het bewind in Kiev. Zij zijn net zo crimineel als de vorige klik. Daar moeten Odessieten nog achter komen.' Tanja en hij spreken niet met elkaar.

Politiek is eigenlijk niks voor Odessieten, zegt journalist Vera Zaporozjets. 'We komen pas in beweging als het over onze eigen stad gaat'. Ze noemt het voorbeeld van een protest tegen een projectontwikkelaar die wilde bouwen bij het monument voor de stichters van Odessa. 'Lokale bewoners en Odessieten overzee voerden massaal actie. De bouw werd gestopt.'

'Odessa is Odessa, zeggen we. En dat moet zo blijven.' Schrijver Eugene Demenok organiseert discussieavonden met schrijvers en intellectuelen, 'om de stad te redden'. 'Odessa is een melting pot, een kosmopolitische, vrije stad, een portofranca, een internationale haven', zegt Demenok lyrisch. 'Er wonen nog steeds honderddertig verschillende nationaliteiten.'

En dat is altijd zo geweest, zegt de Odessitische geschiedkundige Pjotr Sjeloegin, die ik ontmoet op de Primorski. Hij beschrijft hoe Rusland onder leiding van tsarina Catharina II aan het eind van de achttiende eeuw het onontgonnen gebied aan de noordkust van de Zwarte Zee veroverde. 'Het gebied werd Nieuw-Rusland (Novorossia) genoemd, maar werd in cultuur gebracht door Europeanen. Zo werd Odessa gesticht door een Spanjaard in Russische dienst, José de Ribas. De Franse staatsman Richelieu werd de eerste gouverneur, en de half-Russisch/ half-Britse graaf Vorontsov zijn opvolger.'

Weliswaar viel de stad onder de tsaar, maar de Russische bureaucratie had hier weinig invloed, vervolgt Sjeloegin. 'De kranten waren in het Frans, de straatnamen in het Italiaans. De graanhaven werd beheerst door Grieken, joden kwamen naar de stad. De Amerikaanse schrijver Mark Twain bezocht Odessa, en schreef dat de stad hem Amerikaans voorkwam.'

Odessa was ook een stad van bannelingen, zoals de Russische poëet Alexander Poesjkin die volgens de overlevering in Odessa de vrouw van de gouverneur het hof maakte. 'De gouden Italiaanse taal / Weerklinkt in de bevolkte straten, Waar fier de Slaven af en aan, Met Spanjaard, Griek en Fransman gaan. / Armeniërs, Roemenen praten', dichtte hij.

Tot de ineenstorting van de Sovjet-Unie in de jaren negentig was Odessa een stad in de Sovjet-Oekraïne. 'In mijn jonge jaren dankte ik elke dag god op mijn blote knieën dat ik in de Sovjet-Unie geboren ben', zegt oogarts Tanja Gajdamaika. 'Dat was me aangeleerd en ik was gelukkig. Maar het was een systeem met veel verboden. Mijn favoriete schrijver, Boelgakov, mocht ik niet lezen. Er waren slechts vijf restaurants in Odessa.'

Gajdamaika zag Moskou altijd als haar natuurlijke hoofdstad. 'Maar nu huil ik 's nachts om de Russen. Oekraïners weten tenminste nog waarvoor zij vechten. Maar de Russen zijn gestuurd of worden ingehuurd. Waarvoor sterven zij in godsnaam? Had Poetin maar een goed land gebouwd met al dat geld dat hij verdiende met olie. Dan had Oekraïne misschien bij hem willen horen. Nu niet meer.'

Pas nu er de afgelopen weken regelmatig bommen exploderen, trekken de Odessieten de vlag weer uit de kast. De bloedige raketinslagen op de markt in havenstad Marioepol en de dode Oekraïense soldaten bij het vliegveld van Donetsk werden herdacht met kaarsen en volkslied. Op de 'Dag van de Eenheid', op 22 januari, werd een vlag ter ere van de dode Majdan-revolutionairen uitgerold op de Potemkin-trappen.

Odessa verdedigt nu Oekraïne, omdat men met afschuw kijkt naar het naburige, straatarme Transnistrië, en het door Rusland bezette Abchazië in Georgië, zegt schrijver Demenok. 'De situatie in Donetsk is een schrikbeeld voor elke Odessiet. We willen geen lege haven. Dus kiezen we nu voor Oekraïne.'

Maar als over pakweg vijftig jaar een andere staat ons vrijheid biedt, kiezen we anders.’
 ‘Odessa is als een prostituee’, glimlacht de gevluchte vleeshandelaar Olejnik uit Loegansk. ‘Het kan de stad niet schelen bij wie het hoort, als het maar geld verdient.’

We dwalen af - we moeten terug naar Paustovski, naar alles dat gewoon doorging, en dat hij in zijn werk ook vaak zo mooi beschrijft. Los van welke politieke wind er waait, de Privoz markt was er altijd, is er altijd, en zal er altijd blijven, op de manier waarop Paustovski die beschreef:

Nooit eerder had ik zo'n samenklontering op een plaats gezien van menselijke onwaardigheid en gemeenheid als op de markt van Odessa. Dit was des te verwonderlijker en moeilijker te verwerken, daar niet ver weg de warme zee schitterde, de sierlijke stad rumoerde, de acacia's ruisten, het zonlicht een gouden glans gaf aan de gebouwen, op de straten, ondanks de honger, veel lachende mensen liepen, het naar bloemen rook en laag in de verte boven zee heldere sterren schenen die wel lichtboeien leken.

Ik herinner me een halfblinde oude man. Hij handelde in stereoscoop foto's. Hij had voortdurend kinderen om zich heen. De hele dag door liet hij hen gratis opnamen van Parijs en Rome, Moskou en het eiland Madeira zien. Waar hij van leefde? In die tijd kocht geen levende ziel zulk soort foto's.

Iets verderop had een helderziende een plaatsje gevonden. Hij deed zijn voorspellingen op grond van je handschrift. Hij deed zijn voorspellingen op boze toon, las zijn cliënten ondertussen de les en schold hen zelfs uit. Maar toch was hij erg geliefd bij zijn clientele, vooral bij de vrouwen.

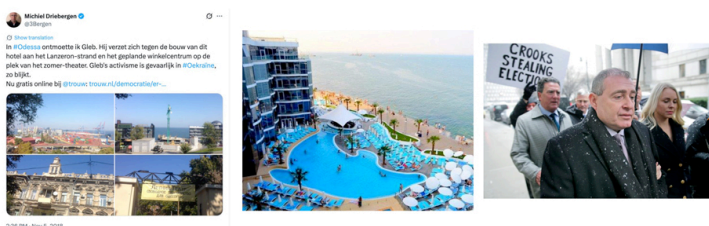
'Ik heb u al drie keer voorspeld, mevrouw', riep hij tegen een uitgebluste vrouw, 'dat u uw levensgezel moet verlaten als u niet samen met hem in het gevang wilt belanden'.

'Dat is waar, ik zou bij hem weg moeten gaan', stemde de vrouw zonder veel overtuiging in.

'Laat 'm zitten', Verka!, je ziet toch dat deze meneer het goed met je voorheeft', trachtten haar vriendinnen haar te overtuigen.

'Het is net of ik een parasiet ben die u uitzuigt en iedere keer driehonderd roebel krijgt', zei de helderziende beledigd. 'En dat alles door uw besluiteloosheid! Het is me een schandaal!' Als u niet naar me wilt luisteren, kom dan niet meer. Ik doe het niet meer. Zo is het genoeg'.

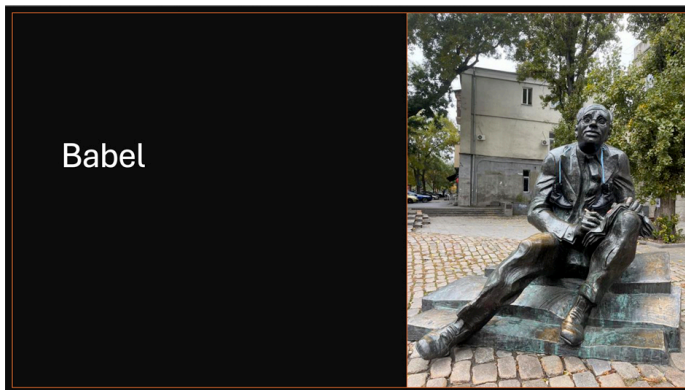
Zo gaat het vandaag nog...

Benja Krik

Het cynisme van de vleeshandelaar uit mijn VN-stuk terzijde: corruptie werd wel degelijk aangepakt. Er kwam een nieuwe politiemacht — en ik kan u vertellen, de agenten van nu kun je lastig meer omkopen. De Georgiër Mikhail Saakasjvili kwam in Odesa als gouverneur terecht: hij stelde op Westerse leest geschoeide hervormingen voor, en ging als wilde tekeer tegen de procureurs-generaal van de regio, de meeste gehate corrupte klerken van het 'oude' regime.

In Odesa begon een heldhaftige strijd tegen de maffia, deels gevochten door jonge, nieuwe aanklagers, met een hoger salaris — dus minder vatbaar voor corruptie. En deels door activisten. Ging naar het Lanzerhon strand, waar ik activisten trof die vochten tegen illegale bouw van dit soort hotels en clubs. De burgemeester, Trukhanov, was stevast een spil in het corrupte bouwwerk dat die activisten probeerden tegen te gaan. De maffia, doet denken aan.... De verhalen van....

Isaak Babel, tijdgenoot.

Paustovski schreef over Babel's bezoekjes aan de redactie van de *Morjak*. Zijn verhaal, *De Koning*, over bandietenleider Benja Krik, werd in de *Zeemanskrant* gepubliceerd. Hoewel ik niet weet of ze elkaar qua karakter lagen — ik betwifel het — schrijft Paustovski met dezelfde liefde over zijn mede-“verslaggever” als over de zee, de acacia's of de honger. Mooi. Poëtisch.

Ik had nog nooit een mens ontmoet die uiterlijk zo weinig op een schrijver leek als Babel. Kromgeboven en zijn hoofd bijna in zijn schouders door de in Odessa erfelijke astma, met een eendenneus en een rimpelig voorhoofd, met kleine ogen met een vette glans, leek hij op het eerste gezicht zonder belang. Maar natuurlijk alleen zo lang hij zijn mond hield. Vanaf de eerste woorden veranderde alles. Uit de dunne toon van zijn stem klonk nadrukkelijke ironie. Babel was een geboren ontmaskeraar. Hij dreef de mensen graag in het nauw en ging daarom in Odessa als lastig en gevaarlijk man door. Hij was in staat mensen volledig uit te horen, ze meedogenloos tot op het bot uit te kleden, of, zoals men in Odessa zei, 'met behulp van God hun ziel bloot te leggen'.

— prachtig omschreven, en een fenomenale kwaliteit voor een schrijver —

Later ben ik Babel vaak in de stad tegengekomen. Hij was nooit alleen. Altijd hingen wat men 'de literaire broekjes van Odessa' noemde als een zwerm muggen om hem heen. Zij vingen zijn spitsvondigheden in de vlucht op, verspreidden deze onmiddellijk door heel Odessa en voerden zonder morren zijn talrijke boodschappjes uit. Babel kwam vaak met de paardentram naar Odessa. Deze verving de elektrische tram die volledig in de vergetelheid was geraakt. Je kon de tram van ver horen aankomen met zijn losgerammelde bouten. Stoffig en moe maar met sluwe lichtjes in zijn ogen zei hij: 'Dat was me weer een verhaal, dat die vrouwtjes in de tram afstaken! Het ging om 'kippen-eitjes'. Moeten jullie horen!

Hij begon het gesprek dat hij had gehoord weer te geven. En wij snikten niet alleen van het lachen, we vielen gewoon languit, door het verhaal geveld. Dan trok hij ons om de beurt aan de mouw en vroeg op de schreeuwerige toon van een marktvrouw die we wel kenden van Halte 10 in Fontan: 'Bent u wel helemaal van lotje getikt jongeman? Of hoe zit 't'.

Rode Ruiterij

Vaak vraag ik me af hoe Babel de oorlog van nu zou beschrijven... hoe de stad en de haven nu bijna dagelijks worden geterroriseerd door gigantische drones. Die invasie van 2022 — de aanval van Rusland die geen ‘hybride’ oorlog meer was, maar een openlijke, grootschalige invasie.

Voor mij een iconisch verhaal is Babels begin van *De weg naar Brody* — uit, jawel, de *Rode Ruiterij*. Hoe beschrijf je de gruwelen van oorlog?

Ik rouw om de bijen. Vijandig tegenover elkaar staande legers hebben ze uitgeroeid. In Wolhynië zijn geen bijen meer.

Wij hebben ontelbare bijenkorven ontheiligd. Wij hebben ze onder zwavel bedolven en met kruit opgeblazen. De rokende overblijfselen verspreidden hun stank over de heilige republiek der bijen. Ze vlogen al stervend langzaam rond en zoemden nauw hoorbaar. We moesten het zonder brood stellen en lepelden de honing met onze sabels op. In Wolhynië zijn geen bijen meer.

Zeeman Vitaliy
Oplatsjko

In maart 2022 belde ik met Vitaliy Oplatsjko, de kranige zeeman die in 2014 bij het standbeeld van Poesjkin stond te demonstreren voor ‘Europa’. Ik was in 2019 bij hem op bezoek geweest in zijn buitenhuisje aan de zee, nabij Odesa — hij had me zijn prachtige ‘orangerie’ laten zien in zijn datsja, waar hij bloemen en planten bewaarde die hij op zijn talloze zeereizen had verzameld.

Toen de invasie kwam, was hij 83 jaar. Een Oekraïense raket had toen net een marineschip van de Russische vloot tot zinken gebracht. “Ik had medelijden met de zeelieden die met het schip ten onder gingen”, zei hij. “De bestorming van Odesa zal binnen enkele dagen plaatsvinden. De Russen kunnen zo’n belangrijk economisch centrum niet negeren.”

Wat me raakte. Oplatsjko herinnert zich de Duitse bombardementen op zijn geboortestad Marioepol, in de herfst van 1941. Hij was toen drie en een half jaar oud. Zijn ouders dienden beiden als arts aan het front, dus zorgden zijn grootouders voor hem. “Mijn oma beschermde me met haar lichaam toen de eerste bommen vielen”, zegt hij.

Nu vreesde Oplatsjko een herhaling. “Het kan ze niet schelen wie ze doden. Het gaat erom te doden”, aldus de Odessiet, die zichzelf “een mens van de Russische cultuur” noemt. “Mijn moeder wiegde mij in slaap met Russischtalige slaapliedjes. Nu zijn de Russen vijanden voor misschien wel honderd jaar.”

Toen ik eindelijk de mogelijkheid had weer naar Odesa te gaan, in juni 2022, deed ik voor krant en radio verslag van de blokkade van de haven. EDDY VAN WESSEL. De Zwarte Zee was onder controle van Russische marine-fregatten, Oekraïne had de haven belegd met zeemijnen.

Die blokkade deed denken aan de blokkade van de haven door het Witte Leger, een eeuw eerder, toen de bolsjewistische Sovjettroepen de stad onder controle hadden.

De nacht vulde zich met stilte. Lang luisterde ik naar de steeds intensere stilte waarin ik zo nu en dan het verre geluid van kanonschoten opving. Zowel de stilte als het gebulder van de kanonschoten waren symbolen van de blokkade, schreef Paustovski.

Het woord blokkade roept beelden op van een zee waar aan de horizon geen rookpluim van een stoomboot te bespeuren valt. Zo was het toen in Odessa. De zee was zo verlaten als in tijden dat de mens zelfs nog geen vlot wist te bouwen. Weken- ja maandenlang kon je van de boulevard de verte in blijven staren zonder iets anders te zien dan de weerschijs van de zon op de wiegende golven.

1920 was de haven geblokkeerd door het Witte Leger, dat nog niet verslagen was door de bolsjewistische Sovjettroepen. Maandenlang kon er geen schip in of uit. Draaijerig van de honger werd de journalist voor schipperskrant de *Morjak* gedwongen hout te stelen om te overleven. *De straatlantaarns werden laat, of zelfs helemaal niet ontstoken.* schrijft Paustovski.

Ook sinds de invasie wordt in Odesa twee keer per dag de stroom een aantal uren uitgeschakeld; een bezuiniging van de landelijke regering. Dan zitten de Odessieten opnieuw in kaarslicht te kleumen aan de keukentafel. Nou ja, ze hebben powerbanks. Generatoren snorren overal. Het geluid van de oorlog van nu.

Op 16 juni 2022 schreef ik op de voorpagina van Trouw: Nu was de stad opnieuw geblokkeerd. 'De zee is zo glad als een spiegel, en in de nacht klinken de knallen van de luchtafweer. Maar nu spreken we niet over 'de tijd van de grote verwachtingen', zoals de herinneringen van Paustovski zijn getiteld, maar over de tijd van de depressie en de angst.

"We horen de havengeluiden niet meer", zegt Nikita Toerin. "Dat geeft een naargeestig gevoel." De 33-jarige man staat tussen de vissers nabij het dolfinarium op het Langeron-strand. Een hengel uitwerpen mag, maar zwemmen is verboden: afgelopen week werd nabij Odesa een man opgeblazen door een rondrijvende zeemijn. Toerin heeft toch een duik genomen, daarvan getuigt zijn natte blote bast. "Je moet iets", verklaart de Odessiet, die een kantoorfunctie heeft bij een bedrijf dat groente, fruit en andere bederfelijke waren overlaadt – maar nu werkloos afwacht. En niemand weet hoe lang.

In de tijd van Paustovski, toen het Witte Leger streed tegen de bolsjewieken, stonden de geschutstukken op de boulevards opgesteld. Ook nu is de befaamde Primorski-allee afgesloten. Onder de kastanjes geen flanerende stelletjes maar zandzakken en camouflagenetten. Fotograferen en filmen is strikt verboden, zowel hier, aan de zee kant van het centrum, als op het strand.

De winkels waren dicht. Door de ramen kon je zien hoe hele troepen rossige roodbruine zwerfratten verwoed de stoffige toonbanken afzochten. De markten waren in bestrate woestijnen veranderd. Alleen nog wat katten zochten er waggelend van de honger, zonder veel overtuiging, naar etensresten. Maar daar was in die tijd in Odessa geen enkele kijk op. Een kil gevoel be kroop je bij de gedachte dat in deze enorme verlaten havenstad behalve naar roest smakend kraanwater niets te krijgen viel.

*De honger zat niet ver van ons verscholen. Hij waarde voortdurend rond en wij wisten dat hij voor je er erg in had, weer opdook, maar dan in een nog dreigender en tergender gedaante.
(Vissen vangen, hout stelen, etc.)*

Blokkade

Ik had afgesproken met de zeeman, Vitaliy Oplatsjko. We staan daar de graansilo's te bekijken. Daar ligt de Riva Wind, een vrachtschip met vijf grote laadbakken. Het vaartuig meerde half februari aan om een lading graan op te halen, maar ligt aan de ketting sinds de oorlog op de 24ste van die maand uitbrak. De zee werd namelijk razendsnel bemijnd door Oekraïne, om een Russische landing vanuit zee te voorkomen. Volgens Oekraïne hebben ook de Russen mijnen gelegd, om hun oorlogsvloot te beschermen. De Riva Wind kan dus geen kant op.

En dat geldt voor vijftigduizend tot dertig miljoen ton aan Oekraïense tarwe en maïs, nog opgeslagen van de laatste oogst. Graanvervoer over land is geen alternatief, legt Vitali Oplatsjko uit nadat hij door ijsjes uit te delen bij de militairen in het park toch toestemming ritselt voor een foto. De capaciteit van de Riva Wind is vijftigduizend ton, terwijl er in een treinwagon slechts zestig ton past. Luchtalarm gaat weer af Oplatsjko wordt ook persoonlijk getroffen. Hij is oprichter van een havenagentschap dat zich bezighoudt met de begeleiding van buitenlandse schepen die in Odesa aanmeren. Hoewel zijn bedrijf op 24 februari de deuren sloot, betaalt hij zijn 75 man personeel nog steeds een deel van het salaris. "Zo kunnen ze in elk geval hun families blijven onderhouden, tot het niet meer gaat."

Maar een jaar later was Oekraïne voorbereid. Al in juni had Oekraïne het Slangeneiland, een rots ten zuiden van Odessa op dertig kilometer uit de kust, terugveroverd op de Russen. Daarbij kwamen de Amerikaanse Himars-precisieraketten goed van pas: zo werd het onmogelijk voor de Russen het eiland met wapens en munitie te bevoorraden. Vanaf augustus begon Kyiv de Zwarte Zeevloot van de Russen op de Krim te bestoken met zeedrones en kruisraketten. De machtige Russische oorlogsfregatten moesten uitwijken. Ook herpakte Oekraïne de controle over verschillende gas- en olieboorplatforms nabij de Krim. Daardoor raakten de Russen hun radarsystemen kwijt.

Zo stelde Kyiv eigenhandig de nieuwe ‘Oekraïense corridor’ veilig. Het internationale scheepvaartverkeer wordt nu vlak langs de kust, waar het water te ondiep is voor Russische onderzeeërs, naar het veilige water van Navo-landen Roemenië, Bulgarije en Turkije geleid. In de afgelopen veertien maanden werd via de havens liefst 82 miljoen ton aan goederen geëxporteerd. 60 procent daarvan is graan, maar het gaat ook om andere landbouwproducten en om industriële uitvoer zoals ijzererts. “Zo maken we de Oekraïense boeren los. Zo maken we internationale handel mogelijk. Zo voorzien we de wereldvoedselmarkt”, aldus Dmytro Barinov, trots, toen ik hem in november 2024 interviewde.

'De-imperialisatie'

Het afscheid van de Russen ging intussen ook op andere terreinen door. Omdat de Russen de imperiale geschiedenis aangrijpen om hun invasie in het zuiden van Oekraïne te legitimeren begon er een proces van ‘de-imperialisatie – ’hoewel dat woord nog moet worden uitgevonden.

Schreef ik over op 19 december 2023.

Ach, het noodlot van de keizerin en haar minnaar in oorlogstijd... Zij, de gekroonde tsarina, pronkte tot voor kort op de mooiste plek van Odessa. Met haar linkerhand gebaarde keizerin Catharina naar de zee, alsof ze losjes nodigde de fameuze Potemkin-trappen af te dalen naar de haven. Een zwoele zeebries kwam haar toe; koud had ze het nooit, omringd als ze was door wonderschone Italiaanse architectuur. Nu is het standbeeld van Catharina de Grote onzichtbaar, want omgord door houten schotten. En staat ze op het punt verbannen te worden naar een museum...

Aanvankelijk werd het standbeeld met zandzakken beschermd tegen de beschietingen; tot februari konden veel Odessieten wel waardering opbrengen voor de prominente plaats die de stad innam in de Russische keizerlijke geschiedenis. Het beeld was een attractie voor toeristen.

Maar nadat de havenstad maandenlang bestookt werd met Russische drones en raketten begon een groep burgers een handtekeningenactie. Tsarina Catherina was 'een tiran' die Oekraïne onderwierp aan 'een agressieve kolonisatie', zo verwoordt een Odessitisch parlamentslid het lokale gevoel. Hij wijst erop dat Poetin graag schernt met 'Novorossia', ofwel 'Nieuw-Rusland', een term die Catharina gebruikte voor de door maarschalk Potemkin — kom ik straks op terug — gekoloniseerde gebieden in het zuiden van Oekraïne. "De keizerlijke mythe dient voor Poetin als historische rechtvaardiging om Oekraïne te veroveren", aldus de politicus.

Op 30 november gaf de gemeenteraad gehoor aan de oproep van enkele tienduizenden burgers: het beeld werd ontmanteld en ondergebracht op het terrein van een museum.

Die ontwikkeling van het afbreken en verplaatsen van standbeelden wordt niet door iedereen op prijs gesteld. "Het is dom om tegen het verleden te vechten", vind de oude zeeman Vitali Oplatsjko, die ik opnieuw interviewde voor dit stuk. De verwijdering van monumenten is "een excuus voor echte daden", vindt de Odessiet. Zo wierf hij zelf fondsen voor verwarmde zolen voor Oekraïense militairen, en haalde in een paar weken tienduizend euro op. "Of ik een patriot ben? Ja, dat ben ik, maar dat woord zou ik moeten fluisteren", zegt hij. "Patriottisme is een intieme eigenschap, net als de liefde voor je moeder of je familie. Als je erover opschept, ben je niet oprecht. Ik ben een persoon van de Russische cultuur, maar ik ben patriot van Oekraïne", verklaart hij. "En ik ben gestopt met landgenoten te overtuigen dat dat mogelijk is."

De uitwissing van de sporen van het keizerlijke Rusland toont aan dat Oekraïne in een 'vormingsproces' verkeert, vindt Oplatsjko. En daarmee beginnen de Oekraïners nog maar net. "Momenteel zijn we allemaal gemobiliseerd om te vechten voor ons moederland. We hebben slechts één idee: vechten tegen Rusland."

"In Oekraïne wonen niet alleen maar Oekraïners", waarschuwt de Odessiet. "Kijk naar mij: mijn vader was Oekraïens, mijn moeder Russisch. Er zijn talloze mensen zoals ik. Wij kunnen onszelf niet in tweeën delen."

Potemkin

Maar, wat bleek, ook de Russen deden mee met deze de-imperialisatie.

Zoals u weet, is ook Kherson, gesticht door maarschalk Potemkin, Waar hij in Odesa aan de voeten van het beeld van Kateryna zat, stond hij in Kherson op een voetstuk, pal naast het theater. En zijn stoffelijke resten bevonden zich in een kist in de crypte van de Sint-Catharinakerk. Toeristen bezochten graag zijn graf, en zijn standbeeld in het centrale park.

Nu resteert van het monument van Grigory Potemkin alleen de sokkel. De kist met zijn stoffelijke resten is ontvreemd.

Ik schreef erover in hetzelfde stuk uit december 2023.

“Op een dag kwamen de Russen – wanneer weet ik niet meer precies – en ze namen de kist mee”, vertelt priester Ilja in de Sint-Catharinakerk in Cherson. De eerbiedwaardige rolt een zwaar vloertapijt aan de kant, opent een luik en daalt af in de diepte – een proces dat oogt als een soort omgekeerde verrijzenis. Hij steekt zijn hoofd weer even boven de vloer en wenkt zijn bezoek. “Hier stond de kist van Potemkin”, zegt hij in de grafkelder, wijzend op een lege betonnen sokkel. “Waarom ze het meenamen, zeiden ze er niet bij.”

Eind oktober meldde de door de Russen aangewezen ‘gouverneur’ van het toen nog bezette Cherson, Vladimir Saldo, dat Potemkins resten en standbeeld naar de linkeroever van de Dnipro waren ‘geëvacueerd’. “Het zijn heiligdommen die we moeten beschermen”, verklaarde de collaborateur. Daarmee sorteerde hij voor op het vertrek van de Russische troepen, die op 11 november 2023 inderdaad de stad ontvluchtten.

“De bezetters voedden zichzelf met het imperiale verleden”, verduidelijkt priester Ilja, bij wie een gevoel van ergernis overheerst. De Russen dweepten in Cherson namelijk niet alleen met de keizerlijke historie, maar ook met het Sovjetverleden: zo werd de bewoners de viering van de Oktoberrevolutie opgedrongen. Uitgerekend in de Sovjettijd werden de resten van Potemkin uit de kerk verwijderd, zegt de priester. De communisten toverden de kerk om tot ‘museum van het atheïsme’, en exposeerden er de schedel van de maarschalk. “Die twee geschiedenissen conflicteren met elkaar. Wat gaat er om in het brein van deze mensen?”

De priester moet sowieso nog bijkomen van de bezetting. Elke zondag woonden leden van de FSB, de Russische veiligheidsdienst, de preek bij. “We zagen ze zitten”, zegt priester Ilja. “We prediken uitsluitend over het evangelie, maar als je in je ziel ‘Oekraïense ideeën’ hebt ben je voortdurend bang dat iedereen dat merkt. Dat is eng.”

Priester Ilja ontdekte door de bezetting een belangrijk verschil tussen Oekraïners en Russen.

“Oekraïners zien het verleden als iets waarover je een verhaal kunt vertellen, maar het verleden blijft het verleden. De Russen willen het verleden reanimeren, en vinden er hun rechtvaardiging van hun agressieve daden.”

De kerk kan wel zonder de stoffelijke resten van de prins. “Potemkin was geen heilige, dus zijn restanten wegnemen betekent niks. We bidden als voorheen”, aldus de priester. Hij verwacht dat de kist naar Rusland zal verdwijnen en dat in Oekraïne niemand interesse heeft die terug te brengen. De crypte kan worden gebruikt voor iemand anders die veel voor Cherson betekende, vindt hij. “Nieuwe tijd, nieuwe helden.” Wie er begraven moet worden onder de Sint-Catharinakerk weet hij nog niet.

HOE zou Babel hier nou over hebben geschreven, met zijn ironie? Ik schiet nog veel tekort....

Michiel Driebergen @3Bergen · Oct 17, 2019

Via de Zwarte Zeestraat naar het strand, gewoontegetrouw langs het huis van Konstantin Paustovski. Dezelfde acacia's, de huizen van toen, het zicht op zee... #Odessa

Zwarte Zee-straat

Terug naar Odesa — vandaag.

Ja, hoe zouden Paustovski en Babel de oorlog van nu beschrijven?

Voor mij voelt de wandeling naar de Zwarte Zeestraat inmiddels als het afleggen van een bedevaart.

Alleen de weg van de stad naar de Tsjernomorskajastraat was al als een soort geneesmiddel tegen alle tegenspoed. Ik heb het vaak aan den lijve ondervonden. Soms kwam ik volledig terneergeslagen uit de stad terug. Maar ik hoefde de verlaten stegen maar in te gaan die in de buurt van de staat lagen, het ruisen van de oude acacia's te horen, de donkere klimop tegen de door de goudglanzende winterzon beschenen muren te zien, de adem van de zee langs mijn gezicht te voelen, of ik werd weer rustig en opgelucht van binnen.

Het standbeeld van Babel is in een van de straten die vanuit het centrum van Odessa richting de oude Joodse wijk Moldovanka. Daar zit de schrijver – blootshoofds, maar in colbert en met das – op een kleine verhoging. Door zijn brillettje bekijkt hij de wereld. Zijn waarnemingen noteert hij in z'n opschrijfboek. In zijn blik zie je iets van de scherpe ironie die hem eigen was; zijn ogen spiegelen een diepe ernst en een vleug verdriet.

Babel en
Moldavanka

Anno 2025 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden ontmanteld.

Want ja... nu, twee decennia na mijn eerste bezoek, dreigen de schrijvers in het proces van ‘dekolonisatie’ te worden gecancelled. De gouverneur beschouwt Poesjkin, maar ook Paustovski en Babel, als te Russisch, te imperialistisch: zo beschreef Paustovski de revolutie als ‘de tijd van grote verwachtingen’, en deed Babel verslag van een veldtocht van het Rode Leger. Daarom zouden ze hun prominente plek in de stad -- hun standbeelden en de naar hen genoemde straten -- niet mogen behouden.

“In een Oekraïense stad is geen plek voor mensen die collaboreerden met de KGB of de Sovjet-Unie ophemelden”, aldus gouverneur Oleg Kiper op zijn Telegram-account. De regeringsfunctionaris stelde op voordracht van een aantal ‘deskundige’ patriotten een lijst met schrijvers naar wie geen straat meer mag vernoemd. Odesa heeft “een historische kans te breken met het imperiale narratief, en een moderne, cultureel onafhankelijke Oekraïense stad te worden, in plaats van in het verleden te leven.” De wet op ‘dekolonialisatie’, die in april 2023 van kracht werd, schrijft de ‘liquidatie’ voor van ‘symbolen van Russische imperiale politiek’, om de ‘culturele en informatieve ruimte van Oekraïne te beschermen’.

Lilla Melnitsjenko in haar Literatuurmuseum in Odesa, met haar collectie over haak Babel.

In Odesa dreigt een beeldenstorm

Literaire ban *reportage* | Uitgerend de schrijvers die de Oekraïense havenstad Odesa beroemd maakten, dreigen daar vervuld te worden uit de publieke ruimte: Isaak Babel, Konstantin Paustovski en Aleksandr Poesjkin. 'Onze vijand is de Russische staat. Laten we de strijd niet onnodig breder maken.'

tekst: Michiel Driessche

Wanneer Rusland de stad vernietigt? In de epigrammen die vertolkt worden in de kansen? Het zijn vragen die overal in de stad te horen zijn. Het is als een jezus die staatbeeld staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

In een Oekraïense stad is geen plek voor mensen die collaboreerden met de KGB of de Sovjet-Unie ophemelden, aldus gouverneur Oleg Kiper op zijn Telegram-account. De regeringsfunctionaris stelde op voordracht van een aantal 'deskundige' patriotten een lijst met schrijvers naar wie geen straat meer mag vernoemd.

Het standbeeld van haak Babel in Odesa, dat nu vervuld te worden dreigt.

De Russische bevestiging van de jezus, in het proces van de revolutie die een veld van ging. Het is als een jezus die staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

De Russische bevestiging van de jezus, in het proces van de revolutie die een veld van ging. Het is als een jezus die staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

De Russische bevestiging van de jezus, in het proces van de revolutie die een veld van ging. Het is als een jezus die staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

De Russische bevestiging van de jezus, in het proces van de revolutie die een veld van ging. Het is als een jezus die staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

De Russische bevestiging van de jezus, in het proces van de revolutie die een veld van ging. Het is als een jezus die staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

De Russische bevestiging van de jezus, in het proces van de revolutie die een veld van ging. Het is als een jezus die staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

De Russische bevestiging van de jezus, in het proces van de revolutie die een veld van ging. Het is als een jezus die staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

De Russische bevestiging van de jezus, in het proces van de revolutie die een veld van ging. Het is als een jezus die staat van de man die met een eeuwig gebeden ook omringd dient van een veld. In een van de straten die vanuit het centrum van Odesa zich uitstrekt naar de oude joodse wijk, Melnitsjenko, staat de schrijver - literatuur, maar in ruil voor en niet dat - op een kleine verhoging. Deze zijn heel bij de hand. In zijn hals, die je niet van de achterste kant door hem rijzen mag, zijn zijn spijgen en een diepe eters en een veld. Deze 2023 dreigt het standbeeld van de schrijver te worden vernietigd. Het is als een Oekraïense Poesjkin en Konstantin Paustovski staat ook haak Babel (1894-1941) op de aanwijzing om de openbare ruimte worden te worden afgevoerd van 'dekolonisatie'.

De collectie van het Literatuurmuseum is deels naar de kelder gebracht, en deels afgedekt met zeil en ontoegankelijk voor bezoekers. Toen op een dag de ramen uit de spionningen vlogen als gevolg van een explosie in de buurt, werd het brilletje van Babel naar de kelder geëvacueerd.

Nu ruim een jaar geleden ontmoette ik Olena Yavorska van in het Literatuurmuseum. “De situatie is gespannen. Er wordt druk op ons uitgeoefend” “Medewerkers van het museum nemen maar beter niet deel aan de discussie”, zei ze. Ze was wat angstig.

Hoewel Babel veelal tot de Russische literatuur wordt gerekend, was hij vooral Odessiet. Hij kwam in 1894 ter wereld in een joodse familie. Als negenjarige jongen overleefde hij een van de pogroms, die het toenmalige Russische Rijk teisterden; zijn grootvader werd vermoord. In 1920 trok hij als een van de

eerste oorlogsverslaggevers uit de geschiedenis mee met het Rode Leger in de veldtocht tegen de Polen. Met zijn dagboek, dat in Nederland verschenen onder de naam 'Rode Ruiterij' vestigde hij eind jaren twintig internationaal zijn naam. 'Wees vervloekt, soldatenleven, oorlog, een opeenhoping van afgebeulde, verwilderde, nog gezonde jongemannen.' Hoewel van oorlogspropaganda dus niet echt sprake was, wordt zijn vrijwillige 'inbedding' in de structuren van de toen prille Sovjetstaat Babel nu kwalijk genomen.

Zo werkte hij ook enige tijd voor de Tseka, de voorloper van Sovjetveiligheidsdienst KGB. "Het lijkt er sterk op dat hij als freelance vertaler werd ingezet. Hij nam geen deel aan strenge verhoren", zegt Olena Yavorska ter verdediging van de schrijver. "Daarbij, we kunnen niet naar mensen uit andere eeuw kijken met blik van vandaag. Alles was anders in die tijd."

Zelf denkt Olena Yavorska elke ochtend aan Babel. De route van haar huis naar het museum gaat door het decor van 'Di Grasso'. In dit korte verhaal voert de schrijver een 14-jarige kaartjesverkoper van het Operatheater op, die na een bizarre theatervoorstelling als bij een wonder het zakhorloge van zijn vader terugkrijgt dat hij bij zijn baas, een slechterik, in onderpand moest geven. 'Met een helderheid die ik nooit eerder had ervaren' zag hij 'de in de hoogte verdwijnende pilaren van het Raadhuis, het door de straatlantaarns verlichte gebladerte op de boulevard en het bronzen hoofd van Poesjkin waar een zwakke weerglans van de maan op viel.' 'Er zijn maar weinig beschrijvingen van Odesa vóór Babel. Hij laat ons zien wat Odesa is', aldus Olena Yavorska.

Dat Babel in 1940 uitgerekend op last van de Sovjetveiligheidsdienst werd geëxecuteerd, op verdenking van spionage voor het Westen, verleent hem geen gratie in het proces van dekolonisatie.

Dat geldt des te meer voor Aleksandr Poesjkin (1799 - 1839). De afgelopen twee jaar verdween de beeltenis van de Russische poëet welhaast geruisloos uit grote steden als Kyiv en Charkiv. Hoewel talloze Oekraïners, ook van mijn leeftijd, 40,45, zijn gedichten op school uit het hoofd leerden, volgde er geen protest.

In Odesa ligt dat anders. Zo staat de buste van de Russische poëet, die al in 1888 werd geplaatst — op kosten van 'de burgers van Odesa', zoals op de sokkel staat vermeld — zo ongeveer op de prominentste plek van de stad. Poesjkin prijkt pal tegenover het stadhuis, aan het begin van de Primorsky Boulevard, waarvandaan je zicht hebt op de haven en de zee. Hoewel de schrijver slechts een jaar in Odesa woonde, in 1823, als ongehoorzame banneling van de tsaar, is hij nauw verbonden aan de geschiedschrijving van de stad. Zo schreef hij hier het grootste deel van zijn beroemdste werk, Jevgeni Onegin, een roman in verzen.

De toenmalig president van de Europese Raad, Charles Michel, tijdens diens bezoek aan de stad, twee maanden na het begin van de invasie, citeerde Poesjkin. Odesa is "een smeltkroes van Europese cultuur en geschiedenis, waar Poesjkin zei dat je er Europa voelen kunt."

“Poesjkin was het symbool van de Europese keus van Odesa”, aldus Michail Golubev. De voormalig Oekraïens schaakkampioen en journalist vonden we al eerder terug aan de voet van Poesjkin tijdens de Majdanrevolutie.

Hij is een van de ondertekenaars van een brief aan UNESCO. Daarin dringen ruim 150 vooraanstaande intellectuelen uit binnen- en buitenland er bij de VN-organisatie voor Werelderfgoed op aan president Zelensky te manen de “ontijdige ontmanteling van Odesa’s culturele erfgoed te stoppen” en een eventueel besluit uit te stellen tot na de oorlog. Poesjkin is “de bekendste persoon die ooit in Odesa heeft gewoond”, zegt Michail Golubev. “Hoe kun je die nou in een museum zetten? Dat is vandalisme.”

De aanval op Poesjkin, volgens de tegenwoordige schaakleraar “onbetwist een genie”, ervaart Michail Golubev als een aanval op de Russische taal. En dus op de identiteit van Russisch-sprekende Oekraïners zoals hij. “Als iemand mijn taal niet respecteert, dan respecteert diegene mij niet”, vindt hij.

In 2023 had hij niet geprotesteerd toen het standbeeld van ‘de stichters van de stad’ — tsarina Kateryna temidden van haar eerste gouverneurs — werd ontmanteld. Ook tegen de taalwetten die Oekraïne de afgelopen jaren invoerde verzette hij zich niet zo actief. Die moesten het gebruik van Oekraïens in onderwijs, media, en de publieke ruimte promoten ten koste van het Russisch. “Die wetten waren pijnlijk voor Odesa, want tachtig procent van de inwoners spreekt Russisch. Misschien wel meer.”

Nu tekent hij fel protest aan. “Het Russische rijk bestaat al een eeuw niet meer. Het is dom daar een cultuuroorlog mee uit te vechten. Onze vijand is de Russische staat. Laten we de strijd niet onnodig breder maken.”

“Vandaag de dag is er geen poëzie meer. Er is alleen nog maar proza. Enkel zware taal.”

En het gaat over Paustovski, die de ‘Revolutie’ te veel opgeheerlijkt zou hebben.

In het Paustovski museum ontmoette ik Lilia Melnitsjenko, de directeur van het museum dat tegenwoordig een dependance is van het Literatuurmuseum. “Paustovski was een lyricus. Vandaag de dag is er geen poëzie meer. Er is alleen nog maar proza. Enkel zware taal”, verzucht ze.

Binnen is het koud. De kachel werkt niet, en na een raketinslag aan het begin van de oorlog werden de ruiten vervangen door spaanplaten. De collectie, die twee kamers vult, is geheel gewijd aan ‘de tijd van de grote verwachtingen’. Melnitsjenko las het op haar zestiende. Het was haar favoriet. “Dankzij dat boek leerde de wereld over Odesa.”

En: “Hij schreef over de horror van de oorlog. Paustovski zou fanatiek tegenstander zijn van alles wat er momenteel in Rusland gebeurt”, denkt ze. Bovendien: “Hij was nooit lid van de Communistische Partij, hoewel dat heel moeilijk was in die tijd.”

Ook worstelde hij met de censuur, vult Olena Javorska haar collega aan. De onderzoeker van het Literatuurmuseum spoorde de eerste publicatie van zijn autobiografie op. De Sovjetcensuur had flink in het werk zitten lakken, zo bleek. “Paustovski stond voortdurend onder druk. Hij was tamelijk kritisch. Maar zelfs als je kritisch was moest je zien te overleven.”

Het wordt al met al moeilijk de schrijvers te beschermen, vreest Lilia Melnitsjenko. “Rusland heeft ons land zo veel schade toegebracht”, verzucht ze. De Russen gebruiken literatuur in hun propaganda, legt ze uit. Zo hangen ze in elke bezette stad billboards op met de beeltenis van Poesjkin en diens teksten. “Een Oekraïense vrouw wier echtgenoot sneuvelt in de oorlog wil het Poesjkin-museum niet meer bezoeken. Ze zal haar kinderen er nooit meer mee naartoe nemen.”

Inmiddels, momenteel, is er weer een nieuwe ‘zwarte lijst’ opgedoken, waar prominente figuren op prijken als Ivan Boenin, de schrijver die ook tussen 1917 en 1920 in Odesa was, de Russisch/deels ook Britse graaf Michail Vorontsov, en Alexander Poesjkin – zij zouden moeten worden verbannen uit de publieke ruimte.

“Zij zijn een onlosmakelijk onderdeel van het collectieve geheugen en de burgerlijke identiteit van Odesa”, aldus antropoloog en publicist Anastasia Pilyavsky in een open brief aan.

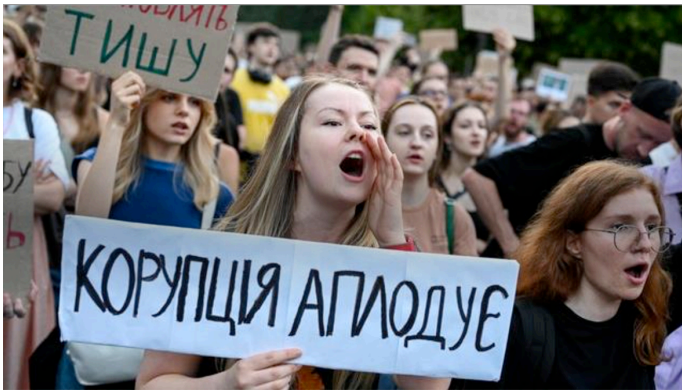
Graaf Vorontsov bouwde de stad, de haven, ook scholen en wetenschappelijke instituten, – een man die de belangen van de stad diende, en niet die van het rijk.

Boenin, die het Sovjetregime veroordeelde in zijn werk *Vervloekte dagen*, en Poesjkin werd naar Odessa verbannen wegens antitsaristische activiteiten. Hij maakte de stad beroemd.

Zij worden in Odesa gezien als anti-imperiale figuren – in het trots dissidente Odesa, dat zich altijd heeft verzet tegen autocratische machten, of dat nu het Russische of het Sovjetimperium was.

Voor al “gevaarlijk is dat dergelijke acties de patriottische bevolking van de belangrijkste zeehaven van het land – de levensader en het maritieme front – kunnen afstoten. Odesa, een stad die jarenlang beschietingen heeft doorstaan, verdelen en demoraliseren zou een catastrofale strategische fout zijn.”

Odesa verzet zich dus — tot nu toe met succes. Onlangs werd de burgemeester, die maffiabaas Trukhanov, weet u nog?, ontslagen. Wordt gezien als een machtsgreep van de president, lokale activisten, bijvoorbeeld die maffia-bestrijders, zijn er blij mee. Maar veel ‘gewone Odessieten’ hebben zoiets van ‘Het is wel een maffiabaas, maar wel ONZE maffiabaas.’ Veel jongeren vierden feest — hij is eindelijk weg.

Diezelfde jongeren protesteerden afgelopen zomer in Odesa. De regering probeerde het anti-corruptie-bureau onder controle te brengen. Overal in het land werd dat vreedzame protest (een verantwoordelijk protest, want het is oorlog) gedragen door tieners, studenten, begin twintig. En met succes, de wet werd binnen enkele dagen teruggedraaid. Waardoor twee weken zelfs de hoogste macht te maken kreeg met consequenties voor hun corrupte gedrag. Corruptie is er nog steeds, corruptie is overal, maar wordt nu voor het eerst in Oekraïne ook bestreden, net als bij ons.

Eindig ik toch met Paustovski.

Deze woorden getuigden van jeugdig vuur en geloof in de onvermijdelijke overwinning, eigenschappen die onverbrekkelijk zijn verbonden met de revolutionaire jeugd. Ik voelde dat het leven veel bekoorlijkheden, ontmoetingen, liefde en droefenis, vreugdevolle en schokkende dingen voor mij inhield en in deze verwachting lag het grote geluk van mijn jeugd besloten. Of dit in vervulling zou gaan, moest de dag van morgen uitwijzen.

